

שאלות ותשובות לסיכום מסכת נדרים

פרק ראשון; דף ב

א. א. כינויי נדרים וידות נדרים – כנדרים, כיצד?

ב. מה בין נדרים וחרמים לשבועות?

א. האומר 'דבר זה אסור עלי כקרבן' – הרי זה נדר. ואם במקום 'קרבן' אמר 'קונם' 'קונח' 'קונס' (משנה י). וכיוצא באלו (רשב"א) – הרי אלו כינויים ונאסר כאילו אמר 'קרבן'. וכן הדין בכינויי חרמים, שבמקום 'חרם' אמר 'חרק' 'חרך' 'חרף' – כחרמים. וכן בנזירות – 'נזיק' 'נזיח' 'פזיח'. וכן בשבועות – אמר 'שבוחה' 'שקוקה' במקום 'שבועה' (שם).

א. הכינויים כנדרים מדאוריתא [ואין צריך קרא. תוס' ג.], בין למי שאומר כינויים לשון נכרים הם [לא לשון גמורה אלא שיבוש מלשון הקודש (ר"ן)], בין למי שאומר לשון שבדו להם חכמים כדלהלן. ומתחייב (הנזיר) בקרבן כשעבר על נדרו (ר"ן). וכן הסיקו התוס' בשם ר"י, וכן הרשב"א, וכ"ה במאירי ובריטב"א ובנמו"י שלוקים משום בל יחל בכינויים). ויש אומרים שכינויי נזירות אינם כנזירות אלא לענין מלקות אבל אינו מביא קרבן (ירושלמי, מובא בתוס' ג. וערש"י ג. שלמ"ד לשון שבדו להם חכמים הם מדרבנן [וכ"כ הרא"ש שם]. ונראה כיון שאינן אלא מדרשה – קראן 'מדרבנן'. עפ"י נוב"ל יו"ד קמה).

ב. משמע מדברי הירושלמי (ריש נזיר) שלא רק כינויים מסוימים מועילים להיות כנדרים אלא גם יחיד שעשה סימן לעצמו לנזירות או נדר בתיבה מסוימת כגון 'פת', כשאמר תיבה זו בכוונה לקבלת נדר – חל נדרו.

יש מי שכתב שתלמוד שלנו חולק על כך, שאין מועילים ככינויים אלא לשונות מסוימים (עפ"י קרן אורה). וערמב"ם (א, טז) וריטב"א שכינויים מועילים רק באותו מקום ובאותו זמן שמדברים בהם.

ידות נדרים כנדרים – שמתחיל דיבור של נדר ואינו גומרו, ואותו מקצת הדיבור נחשב כאילו נדר בשלמות (כאדם האוחז בידית הכלי ומטלטלו כולו. ער"ן). כיצד? האומר לחברו 'מודרני / מופרשני / מרוחקני ממך' ומוסיף (ע' להלן ד:): 'שאני' או 'אוכל' / טועם לך', אף על פי שלא השלים דבריו לומר 'כקרבן' או גם שלא אמר 'איסור' בפירוש (ר"ן) וגם אמר בלשון איסור על עצמו ולא על החפץ (תורי"ד) – נאסר כאילו נדר נדר שלם. (ודרשו ג.) דין הידות שהם כנדרים מהכתוב איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' או מככל היצא מפיו יעשה. ע' להלן ג. ד:).

א. הידות הריהן כנדרים מדאוריתא ואם עבר על הנדר לוקה (עפ"י רמב"ם נדרים א, כג; רמב"ן ור"ן ז; ר"ן ד: ריטב"א ב: רשב"א ג. 4).

ב. עיקר הנדר, מהו – כתב הר"ן: שיאמר 'דבר זה אסור עלי' [וכן: 'הרי הוא עלי איסור'. עפ"י רמב"ם א, א], בין שהתפסו בדבר אחר כגון שאמר 'ככר זה עלי כקרבן', בין שלא התפסו. וכן משמע ברמב"ם (ריש הלכות נדרים). וכ"כ הרא"ש שעיקר הנדר הוא 'דבר זה אסור עלי' ומן הכתוב מרבים התפסה (ע' משל"מ נדרים א; קרן אורה).

וכבר העירו מדברי הר"ן במסכת שבועות שעיקר הנדר הוא בהתפסה. וכן התוס' פירשו שעיקר הנדר הוא כשאומר 'ככר זה עלי קרבן'.

והריטב"א כתב: 'אסור עלי כקרבן', אבל אם אמר רק 'אסור עלי' – הרי זה 'יד' ונאמן לומר שנתכוין להיות אסור כנבלה ושאר דבר האסור. וכן אם אמר 'ככר זה עלי קרבן' – הרי זה 'יד מוכחת'.

ג. הרמב"ן והריטב"א והרשב"א (ו: נקטו) (וכן נראית דעת הר"ן ז. ד. ט.) שיש דין 'ידות' בשבועה. ובתוס' נראה שאין יד לשבועה. (החתם-סופר בחדושי תלה זאת במחלוקת התכמים על מקור דין 'ידות' ע"ש).

וכן בחרמים יש דין 'ידות' (ע' מאירי ג.).

ב. אמרו בגמרא שלכך הסמיך התנא חרמים לנדרים אעפ"י שבתורה כתובים הנדרים והשבועות יחדיו, מפני שבנדרים ובחרמים נאסר החפץ עליו (ושנאמר כי יד נדר – שמתפס בדבר הנדר כהקדש והיהו כמותו להאסר. רא"ש), ואילו בשבועה אסר עצמו מן החפץ (נפש כי תשבע; לא תשבעו. ע' בראשונים).

א. הר"ן פירש שבנדר אסר האדם את הככר על עצמו באמירתו 'אכילת ככר זה עלי' ואילו בשבועה אומר 'שבועה שלא אוכל ככר זה'. וכתב לשמוע מכאן שאין שבועה בלשון נדר ולא נדר בלשון שבועה, שאם החליף הלשון אין בדבריו כלום. וכתב שכן דעת רבנו תם והרב בן מגאש ולזה הסכים הרשב"א (כאן ולהלן כד סע"ב. וכן דעת הרא"ש ב), שהאומר 'אני נודר שלא אוכל' אינו נדר. וכן דעת הנמו"ח. ובירושלמי נחלקו בדבר החכמים ומשמע שאנו נוקטים כרבים שסבורים אין נדר בלשון שבועה ואין שבועה בלשון נדר [אך כיון שעכשיו רגילים אנשים לידור בלשון זו, אין להקל וצריך התרה כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים. שו"ע יו"ד רה,ה], אבל הרמב"ן כתב שנדר בלשון שבועה מועיל [מדאוריתא. חת"ס] כי לא גרע מ'ידות' שהרי פיו ולבו שוים לאסור בנדר על עצמו אעפ"י שאמרו בלשון שאינו מדוקדק. וכן להפך, שבועה שאמרה בלשון נדר (וכן נקט הר"ן להלן ד סע"ב לפרש גירסה אחת במשנתנו. וכן בתוס' טז: וכו' בתורי"ד ח. וברש"י כח רע"א. והובאה דעה זו בשו"ע (רה,ה) כ"יש אומרים, והדעה הראשונה בסתם. ע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד רכ רכא, ובאריכות רבה באגרות משה יו"ד ח"א עה קכו, ג-ה).

ולדעה ראשונה, אפילו אמר 'קונם ככר זה שלא אוכלנו' – מותר, שלשון 'שלא אוכלנו' מקלקל שמשמעו שאוסר עצמו בחפץ ולא אוסר החפץ (עפ"י חו"א).

ולדעת התוס' (ע' בד"ה שאני) יש חילוק אם הזכיר המאכל, שאז אעפ"י שאמר בלשון שבועה – אסור, ובין אם לא הזכיר החפץ כגון 'מודרני ממך שאיני אוכל' – מותר (חזון איש. ולכאורה נראה כן מדברי הרמב"ן בפירוש התורה (מטות ל, ג) ש'נדר עלי שלא אלך' – אינו חל, אבל כשהזכיר החפץ כגון 'איני עושה סוכה' – חל). ויש סוברים ששבועה שאמר בלשון 'חפצא' – הרי זו חלות שבועה באיסור חפצא. ויש חולקים (עתוס' שבועות כה. ד"ה מה. ויש להסתפק באומר 'שבועה בשר עלי כקרבן' – קונטרס שלמי נדר ד).

ולכל הדעות, אם נדר על עשיה, כגון 'אוכל ככר וכד' – אינו נדר, שאין הנדר חל אלא לאסור חפץ ולא על חיוב עשיה [מלבד נדרי הקדש שבאמירתו חל חיוב על הנכסים עצמם כמסירה להדיוט, או שהוא חומר בנדרי הקדש מפני שיש בהם חפץ הנאסר לכשיפריש] (עפ"י רמב"ן ריש משות. וע' בלקוטים שבסוף דו"ח לרעק"א; שלמי נדר ד).

אפילו לפי הדעה שנדר בלשון שבועה אינו כלום – צריך התורה מפני שנראה לאנשים כנדר, ואף ב'קום ועשה' (עפ"י יו"ד סוס"י רו; קונטרס שלמי נדר ד).

- ב. כתבו ראשונים שהנדרים, מלבד איסור חפצא שיש בהם, יש בהם איסור גברא של לא יחל דברו שהוא כשאר לאוין שבתורה שהאדם הוא שאסור בהם (עפ"י ר"ן יח. ריטב"א טז.). וי"א שהנדרים נקראים 'איסור חפצא' בלבד (עריטב"א שם ובשנועות כב: בשם מורו).
- ג. אף על פי שהחרמים כנדרים שהחפץ נאסר, הנידוי מחמירים בו גם כשנועה שהוא חל על דבר שאין בו ממש כשנועות, וכן מחמירים בו כנדר שהוא חל על דבר מצוה מפני איסור 'חפצא' (עפ"י רשב"ץ, מובא בב"י; רמ"א וש"ך רלט סקט"ו).
- נפקותו נוספות בין שנועות לנדרים הנובעים ממהות איסורם, איסור חפצא ואיסור גברא – ע' להלן יג.

דף ג

- ב. א. למה הוקשו נדרים ונזירות?
ב. לנדר נדר נזיר להזיר – מה מלמדים הכפילויות?
- א. שנו בברייתא: ... כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר לה' – מקיש נזירות לנדרים ונדרים לנזירות; – מה נזירות עשה בו ידות נזירות כנזירות (נזיר להזיר), אף נדרים עשה בהם ידות נדרים כנדרים. [מבואר בגמרא שלדעת תנא אחר, הלימוד מתהפך; מה נדרים עשה בהם ידות כנדרים (לנדר נדר; ככל היצא מפיו יעשה), אף נזירות].
- ומה נדרים עובר בכל יחל ובכל תאחר, אף נזירות עובר בכל יחל [מלבד בל יאכל ובל ישתה] ובל תאחר (כדלהלן).
- א. נזיר שגילה שערו או נטמא למת – עובר בכל יחל מלבד הלאוין האחרים (עפ"י רמב"ם נזירות ה, כא). ובספר בית הלוי (ח"א יז) כתב בדעת הסמ"ג שהשמיט מלקות דבל יחל בטומאה, שאינו עובר מאחר שסותר נזירותו ויש לה תשלומים.
- ב. 'בל תאחר' בנדרים; יש אומרים דוקא בנדר הקדש אבל בנדר איסור שאין בהם מצוה – אין בהם איסור בל תאחר (עפ"י רמב"ם בספר המצוות לאו קנו ורמב"ן שם עשה צד. וכן נקט הקר"א ד. בפשיטות שלא מצינו בל תאחר בנדר איסור, ע"ש). ויש אומרים שיש בהם, כגון שנדר איסור 'שנה אחת', אסור לו לאחר בקיום הנדר משום בל תאחר (עפ"י ר"ן ורשב"א סג.).
- ומה נדרים האב מיפר נדרי בתו ובעל מיפר נדרי אשתו, אף נזירות האב מיפר נזירות בתו ובעל מיפר נזירות אשתו [ובלא היקש היינו מחלקים ואומרים שהואיל ויש קצבה לנזירות, אינו מיפר כבנדרים. ד:]. הריטב"א (יח.) כתב שהואיל ואין הקש למחצה, יש להשוות נדרים לנזירות לכל דבר, לענין חלות נדר על נדר [ואולם דעת הר"ן שם וש"ך שחלוק הנדר מנזירות לענין זה, ויש טעם לחלק ביניהם]. וכן מצינו שהנזירות חלה על דבר מצוה כנדר.
- וכ"כ הראשונים (כא. והרשב"א יט.) לענין דין 'הפלאה' שקיים בנדרים כבנזירות.
- ב. לפי התנאים הסוברים 'דברה תורה כלשון בני אדם', לנדר נדר לא בא לדרשה, ואולם נזיר להזיר (שאינו כדרך הלשון) בא להדרש, לעשות ידות נזירות כנזירות. ולפי בני מערבא (כפירוש הר"ן) נזיר להזיר מלמד שהנזירות חלה על נזירות ואילו דין ידות נדרש מכלל היצא מפיו יעשה.
- ולדעת מי שאינו סובר 'דברה תורה כלשון בני אדם', לנדר נדר נדרש לעשות ידות נדרים כנדרים. נזיר להזיר – מלמד שהנזירות חלה על נזירות. [ואילו התנא הקודם, אם סובר שהנזירות חלה על נזירות, דורש זאת משינוי 'ליזור' – להזיר].